

Květiny v životě člověka

Motto:

Kulturní úroveň národa se pozná podle jeho vztahu ke květinám.

J. Machovec: Flowers in Human Life. Život. Prostr., Vol. 38, No. 1, 5 – 8, 2004.

In cultural society human life cannot be imagined without flowers. Flower is a symbol of human relations and it accompanies man from the cradle to the grave. In history of nations from all well-known ancient cultures flowers were always the part of religion, philosophy, culture as well as the way of thinking and living. Europe of Middle Age did not support the cult of flowers. In spite of this fact there appeared flowers in the gardens of monasteries and castles, where together with medicinal and aromatic plants also symbolic ones for decoration of the churches were grown. In Renaissance begun the development of gardens and flower growing and especially at the turn of Baroque appeared also their use in interior decoration. First cut flowers arranged according to styles were used. From the period when it is technically possible, man cultivates plants also in his interior.

Člověk a květina

Život člověka v kulturní společnosti si nelze představit bez květin. Květina ho provází od narození – otec nebo nejbližší příbuzenstvo obdarovává rodičku kyticí květů. Květiny provázejí dítě při první cestě do školy, u věřících jsou přítomny při významných obřadech, jako je křest, první přijímání, konfirmace nebo biřmování, jsou nedílnou součástí výzdoby oltářů a chrámů. Prakticky všechny významné životní předěly, např. maturitu a promoce si bez květin těžko představit. Jen málo manželů zahajuje společný život bez krásné svaatební kytice. Kytičkou se připomínají narozeniny, svátky a další významné události. Kyticí květů se děkuje lékařům a sestřičkám za péči, kytička se přináší paní domu při přátelských i oficiálních návštěvách, kyticí nebo věnci květů se oceňují výkony dramatických i hudebních umělců, nechybí při vernisážích výstav.

Květiny se pro jejich symboliku, krásu a pomíjivý charakter nepovažují za dar, jímž je možno podplácet. Nejen honosná kytice orchidejí okázale prezentovaná v bohatých domácnostech signalizuje vztah ke květinám, i prostá kytička fialek nebo lučního kvítí svědčí o tom, že rodina žije v lásce a pohodě.

Plně platí, že „nemáš-li dostatek slov, nebo se ostýcháš mluvit příliš cituplně nebo vznešeně, řekni to květinou“. A tak i nesmělý nebo zdánlivě obhroublý a city skrývajícím mladík může přinést své milované květiny, které mluví za něj.

Květiny jako projev úcty a lásky provázejí člověka i při jeho poslední cestě, tj. pohřbu, a není rozhodující jejich množství, ale s jakou láskou byly věnovány. Úcta a láska vyjadřována květinami pokračuje až za hrob. Na místa věčného odpočinku přinášíme vzpomínkové kytičky a pečlivě ošetřujeme živé květiny.

V kulturní společnosti symbolizuje květina ty nejkrásnější lidské vztahy a provází člověka od kolébky až do hrobu a ve vzpomínkách pozůstalých ještě dlouhá léta.

Phyllostachys aurea

Člověk a květina v historii

Vztah člověka ke květinám se utvářel od úsvitu lidské kultury, od doby, kdy začal vnímat, že rostliny ho živí, pomáhají mu udržet zdraví, vytvářet příjemné prostředí, že je mu mezi nimi dobře. Podvědomě vnímal jejich krásu. A není divu, že jim přisuzoval nadpřirozenou a zázračnou moc.

Všechny starověké kulturní národy si květin velmi vážily a uctívaly je. V mytologii se květiny zbožňovaly. Například staří Egypťané uctívali boha květin, který měl název *Nefertum* a sídlil v lotosovém květu. Staří Římané uctívali bohyni *Floru*, k jejíž počtě pořádali každoročně od 28. dubna do 3. května okázalé slavnosti *Floralie*, kdy vše vyzdobili květinami a mladé dívky při triumfálních jízdách vítězů je házely pod kola válečných vozů. Tento zvyk se dochoval až dodnes, při křesťanských slavnostech Božího těla sypou mladé dívky květiny pod nohy kněží, kteří v průvodu přechází k provizorním oltářům, rovněž bohatě zdobeným květy.

Kult květin, zvláště pak růží, nabyl takového rozsahu, že se římský proletariát bránil rozšiřování růžových polí v okolí Říma v obavách, že nebude dostatek ploch pro pěstování obilí. Rozmařilost římských vládců dospěla tak daleko, že si denně nechávali napěchovat polštáře růžovými plátky a při slavnostech spotřebovávali na výzdobu ohromné množství květů, často v podobě girland. V tomto prostředí se uskutečňovaly i různé intriky, takže rčení *sub rosa*, odvozené od množství růží zavěšených nad hlavou hodovníků, znamená *diskrétně, tajně* a zachovalo se až po naše časy.

Kult květin byl velmi rozvinut i ve starověkém Řecku. Výsadu věncit své skráně květinami měli pouze vojevůdci a filosofoi, takže květinové věnce nosil na svých hlavách i Sokrates, Demosthenes, Platon i Achilles. I když podle jedné z krásných řeckých bájí byly vítězné věnce hlavně z vavřínu (*Laurus nobilis*), používala se pro tento účel i celá řada dalších rostlin. Dle starých řeckých záznamů to byly nejčastěji lilie, růže, fialky, sasanky, šafrány, hyacinty, slaměnky, denivky, divizny, narcisy, ale i jetel, tymián a heřmánek, dokonce i listy celeru. Vavřín se upřednostňoval proto, že krásná Dafné, která neopětovala lásku zamilovaného Apollóna, aby mu unikla, proměnila se ve vavřínový keř. Apollón si pak na památku své první lásky zdobil hlavu vavřínovým listím. Zvyk zdobit hlavy vavřínem se dochoval do středověku, kde se vavřínové věnce používaly při korunování adeptů vědy (*bacca laureati* = bakaláři) a v přeneseném smyslu se zachoval až po současnost.

Ve starém Řecku se věnovala velké péče také vázání květin. Vynálezcem věnců byl prý malíř Pausias a krásná květinářka Glycera. To, co Glycera vytvořila, malíř maloval. Vázáním kytic a věnců i úprav květin do váz se věnovali profesionální květináři, ale i členové vznešené společnosti.

Nejenom v těchto kulturních oblastech se už od počátku jejich vývoje používaly květiny především v souladu s náboženskými představami a celkovou úrovní společnosti. Platí to o celé řadě dalších historických kulturních center. Například s velmi osobitým přístupem se setkáváme u dálnévýchodních zemí – Japonska a Číny – kde se pod vlivem náboženských a filosofických představ zrodil symbolismus, bonsaje, ikebana a další způsoby uplatňování květin a rostlin vůbec.

Květiny v historii národů ze všech známých starověkých kulturních oblastí: mezopotámské (kde žily Sumerové, Babylóňané, Peršané a Féničané), středoasijské (Indové), americké (Mayové, Aztékové), východoevropské (Byzantínci), arabské (Maurové), kromě již uváděné oblasti starořímské (Římané), řecké (Řekové) a východoasijské (Číňané a Japonci), byly vždy součástí náboženských představ, filosofie, kultury i způsobu myšlení a života, byly vždy součástí tehdejšího životního prostředí, bez ohledu na to, že tento termín neznaly.

Puritánský středověk v Evropě kultu květin příliš nepřál, protože to, co nesloužilo užitku ve formě potraviny, materiálových zdrojů nebo léčiv a nesloužilo slávě Boží, hříšné bylo. Přesto byl udržován v klášterních a hradních zahradách, kde se pěstovaly kromě léčivých a aromatických rostlin (při nedostatku vody a hygieny pro udržení snesitelné atmosféry nezbytných) také rostliny symbolické, které sloužily výzdobě oltářů a chrámů vůbec. Například růže, původně symbol lásky uvedený krásnou řeckou bájí o Adonisovi a Afrodité, se stala symbolem mariánským. Lilie, která byla ve starověku květinou bohyně Venuše a symbolem plodnosti a mateřství, stala se středověkým symbolem panenství a cudnosti. Fialka byla považována za symbol skromnosti, mučenka – *Passiflora coerulea* (obr. 1) připomínala svým květem utrpení Kristovo apod.

Ve středověku se zvláštní pozornosti těšila „záračná“ rostlina mandragora, která byla už ve starověku uctívána pro svůj domnělý pohlavně dráždivý účinek (obr. 2). Velmi ceněna byla i čemeřice černá (*Helleborus niger*), připisovala se jí široká škála léčivých účinků, ačkoliv ve skutečnosti její léčivý význam nedosahuje ani úrovně běžných rostlin atp.

Symbolismus květin a rostlin vůbec se zachoval dodnes. Chrupa (*Centaurea*) se stala symbolem velkonočnictví, maceška (*Viola tricolor*) symbolem svobodných zednářů, červený karafiát symbolem socialistů atd. V 19. století se symbolismus květin rozvíjel natolik, že vznikly publikace *květomluvy*, kterým jako obtížné do života zaveditelným se vysmívala slavná česká spisovatelka Božena Němcová ve své korespondenci s Nebeským.

Období renesance přineslo kromě filosofických a uměleckých hodnot v celém společenském a kulturním spektru i rozvoj zahrad a pěstování květin, a postupně, jak přecházela renesance v baroko, i jejich využívání v interiérových výzdobách. Od rozvinutí výroby skla natolik, že se mohly stavět rozsáhlejší zasklené plochy (oranžerie, palmové skleníky), tj. od poloviny 17. století, lze zaznamenat i celoroční pěstování rostlin v interiérových prostorách. Do této doby, než bylo možno trvale pěstovat vhodné rostliny v interiérech, používaly se květiny řezané, stylově upravované podle slohového období.

Souběžně s budováním oranžerií a později palmových skleníků (k posunu mezi oranžeriemi, které byly určeny především k produkci subtropického ovoce – citrónů, pomerančů, granátových jablek, fíků apod. směrem k palmovým skleníkům došlo ve druhé polovině 19. století, kdy rozvoj dopravy umožnil dovoz subtropického ovoce a současně se propagovalo pěstování okrasných rostlin, z nichž se vytvářely sbírky, často sortimentálně rozsáhlé) dochází i k postupnému rozšiřování pěstování rostlin v interiérech.

Život člověka s květinami v interiérovém prostředí

Současná úroveň civilizace předurčuje většinu lidské populace trávit převážnou část svého života v interiérovém prostředí, ať už se jedná o byty, pracovní haly, školy, úřadovny, prodejny, pohostinství, hotely, kulturní, sportovní či jiná zařízení apod. A proto si člověk v důsledku svého biologického, kulturního i technického vývoje přinášel a pěstoval rostliny ve svém interiérovém prostředí od doby, kdy to bylo technicky možné.

Způsob výstavby a technického vybavení bytových, pracovních i společenských interiérů vytvářel vždy podstatnou část životního prostředí člověka a samozřejmě ovlivňoval i existenční (životní) prostředí používaných rostlin.

Období, kdy byly interiéry vytápěny lokálně a s ohledem na tepelné ztráty s mohutnými zdmi, relativně malými okny, se vyznačovalo menší světelností, ale současně i vyšší vzdušnou vlhkostí. Přitom chod denních teplot byl zpravidla v souladu s denním světelným režimem (ve dne tepleji než v noci) a vyhovoval květinám (rostlinám) s podrostových synusíí temperátních lesů, popř. v interiérech pouze mírně temperovaných rostlinám z lesů tvrdolistých, zvláště tam, kde byla možnost tyto rostliny v létě přenášet na volné prostory. V takových interiérech se dařilo fuchsím, mučenkám, pelargoniím, araukáriím, chladnomilnějším palmám, myrtám, rozmarýnům, ale i kaméliím a dalším z obdobných původních stanovišť.

Většina současných interiérů je vytápěna centrálně, vyznačuje se podstatně vyšší světelností (poměr ploch oken k ploše podlah), avšak současně podstatně nižší relativní vzdušnou vlhkostí a velmi často i protichůdným chodem teplot (ve dne

1

2

chladněji než v pozdních odpoledních a večerních hodinách) nebo poměrně vysokou trvalou úrovní teplot (nad 20 °C), která nekoresponduje se světelným požitkem, zvláště v zimním období, kdy jsou dny velmi krátké. V tomto prostředí se rostlinám pěstovaným v interiérech v 19. a počátkem 20. století nedařilo. Bylo proto nutno přejít k jiným, vhodnějším druhům, které nejčastěji pocházejí z teplejších florozón subtropických až tropických sucholesů a přechodných florozón mezi lesy monzunovými a deštnými apod. Proto jsou pro současné interiéry vhodné jiné druhy, např. monstery, aglaonemy, scindapsusy, odolnější druhy z čeledě ananasovitých, odolnější fikusy, pepřince, schefflery, sanseviery i některé sukulenty a kaktusy, jako např. aloe, gasterie, epiphylla apod. Na vzdušnou vlhkost náročnější rostliny je možno pěstovat jen tam, kde jsou vlhkostní poměry příznivější, např. v kuchyních anebo ve specifických zařízeních.

Rostliny v interiérech ovlivňují životní prostředí člověka daleko výrazněji, než se obecně uvádí. Stačí jen připomenout, že současné mikroklimatické poměry ve většině interiérů nejsou příznivé ani pro člověka. Je

Cyclamen persicum

Ficus benjamina

samozejmé, že rostliny tyto poměry samy výrazně změnit nemohou, často jsou však indikátory mikroklimatických poměrů vhodných a únosných pro člověka i pro rostliny. Vytváření příznivějších podmínek pro rostliny (např. odpařovači) současně působí příznivě i na zlepšení hygienických podmínek pro člověka. K tomu přispívá i transpirace rostlin doprovázená dalšími příznivě působícími produkty ze života rostlin (jako jsou fytoncidy a kyslík). Kromě toho mají rostliny i obrovský význam psychohygienický a výchovný, protože často jsou to jediné živé bytosti, které s námi žijí. Také kulturní a estetický význam není zanedbatelný. Vždyť květiny jsou nevyčerpateľnou inspirací všech druhů umění.

Proto je možno potvrdit, že kulturní úroveň národa se pozná podle jeho vztahu ke květinám. A také úroveň životního prostředí je velmi podstatně podmíněna květinami a jejich soužitím s člověkem.

Kresby: archív autora, foto: archív redakcie

Prof. Ing. Jaroslav Machovec, CSc., Nádražní 20,
691 44 Lednice